

ТЕНДЕНЦИИ В ДИНАМИКАТА НА СОБСТВЕНИТЕ ПРИХОДИ НА ОБЩИНИТЕ В БЪЛГАРИЯ

Гл. ас. д-р Дияна Иванова

Стопанска академия „Д. А. Ценов“ - Свищов, България

e-mail: d.ivanova@uni-svishtov.bg

Резюме: *За постигане на добро финансово състояние на общините от ключово значение е финансовата им самостоятелност, която от своя страна зависи от приходната част на общинските бюджети и по-конкретно от собствените приходи на общините. Добрата приходна база е предпоставка за успешно финансиране на възложените им местни разходни отговорности и за постигане на поставените оперативни и стратегически цели. Темата за собствените приходи на общините в България е все по-актуална в контекста на намаляващата им финансова самостоятелност и повишаваща се зависимост от държавния бюджет. Целта на настоящата разработка е да се изследват собствените приходи на общините като се проследи тяхната динамика и се изведат тенденциите в развитието им.*

Ключови думи: *публичен сектор, общини, финансова самостоятелност, собствени приходи.*

TRENDS IN THE DYNAMICS OF MUNICIPALITIES' OWN REVENUES IN BULGARIA

Head Assist. Prof. Diyana Ivanova, PhD

D. A. Tsenov Academy of Economics – Svishtov, Bulgaria

e-mail: d.ivanova@uni-svishtov.bg

Abstract: *In order for municipalities to achieve a good financial position, it is crucial for them to be financially independent, which in turn depends on the revenue section of municipal budgets and, more specifically, on municipalities' own revenues. A good revenue base is a prerequisite for successfully financing the local spending responsibilities assigned to them and for achieving the set operational and strategic goals. The topic of municipalities' own revenues in Bulgaria is increasingly relevant in the context of their decreasing financial*

independence and increasing dependence on the state budget. The aim of this paper is to study municipalities' own revenues by tracking their dynamics and highlighting the trends in their development.

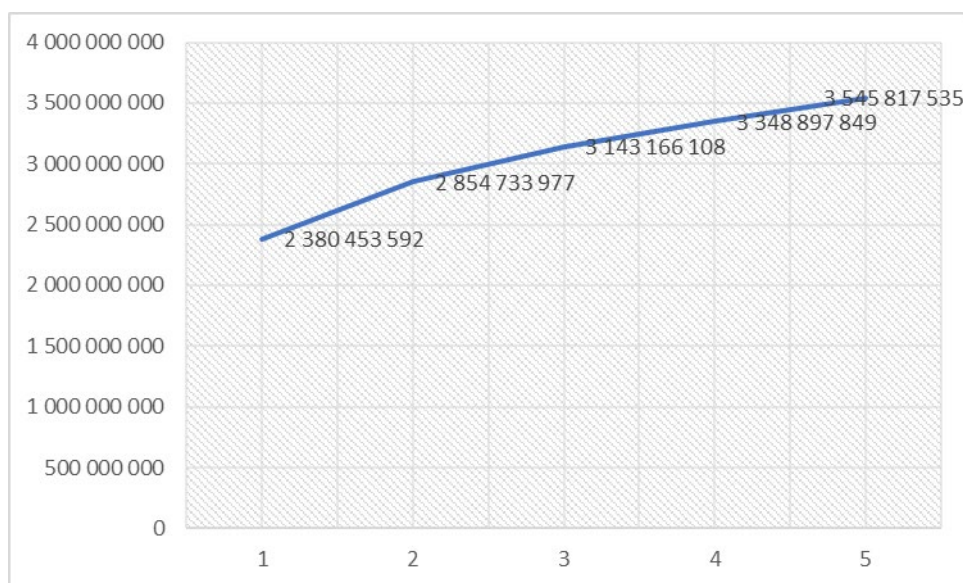
Keywords: *public sector, municipalities, financial independence, own revenues.*

ВЪВЕДЕНИЕ

За ефективно и качествено предоставяне на публични услуги от страна на общините към местната общност от съществено значение е доброто управление на финансовите ресурси от страна на разпоредителите с бюджет на местно ниво. Системата на местните финанси се базира на приходи от собствени източници и трансфери от държавния бюджет (Закон за публичните финанси, 2020, чл. 45). С общинските бюджети се определят и осигуряват средствата за финансиране на местни и делегирани от държавата дейности (Закон за местното самоуправление и местната администрация, 2025, чл. 54). Източници на собствени приходи на общините са местни данъци и такси (Закон за местните данъци и такси, 2023, чл. 1), общински услуги и права, предоставяни от общината, разпореждане с общинска собственост, глоби и имуществени санкции, лихви и неустойки, помощи и дарения и други постъпления (Закон за публичните финанси, чл. 45, 2020). Делът на собствените приходи на общините в общите им постъпления и покритието на разходите за местни дейности със собствени приходи характеризират тяхната финансова самостоятелност (Методика за оценка на финансовото състояние на общините, 2013). Способността на общините да генерират приходи от собствени източници и да финансират с тях възложените им разходни отговорности е ключова за постигане на финансова самостоятелност, която от своя страна е важна за финансовото им състояние. Настоящото изследване е провокирано от нарастващата зависимост на общините във финансово отношение от централния бюджет на страната (Иванова, 2024), което насочва фокуса върху приходната част на бюджетите на общините. **Обект** на настоящото изследване са общините в България, а **предмет** на изследване са собствените им приходи¹. **Целта** на изследването е да се проследи динамиката на собствените приходи на общините и да се изведат тенденциите в развитието им.

¹ Общински приходи по чл. 45, ал. 1, т. 1 от ЗПФ (без §46, §47 и §48).

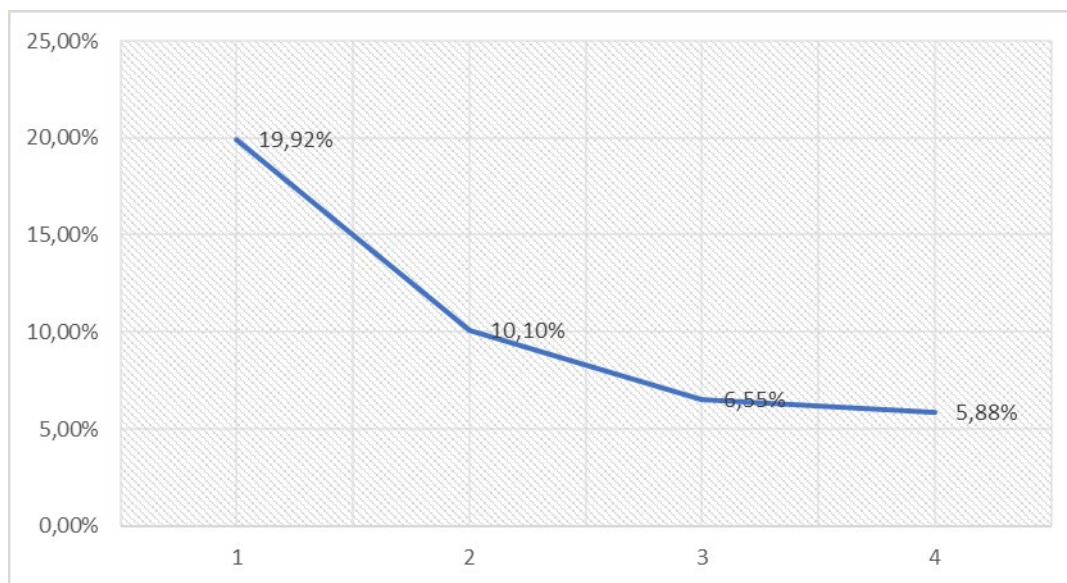
Данните за размера на собствените приходи на общините у нас за изследвания период са обобщени и представени на Фигура 1.

*Фигура 1. Собствени приходи на общините в България
за периода 2020 – 2024 г.*

Източник: Данни на Министерство на финансите

Тези данни показват, че от 2,38 млрд. лв. през 2020 г. собствените приходи на общините достигат до 2,85 млрд. лв. през 2021 г. През 2022 г. собствените приходи на общините отново нарастват и достигат 3,14 млрд. лв. През 2023 г. общините у нас са генерирали общо 3,35 млрд. лв. собствени приходи и през последната година на периода собствените приходи на общините продължават да нарастват, като достигат до 3,55 млрд. лв., т.е. собствените приходи на общините нарастват ежегодно в абсолютна стойност, но същевременно анализът на тяхната динамика показва, че темповете им на прираст са положителни, но намаляващи последователно през изследвания период (виж Фигура 2).

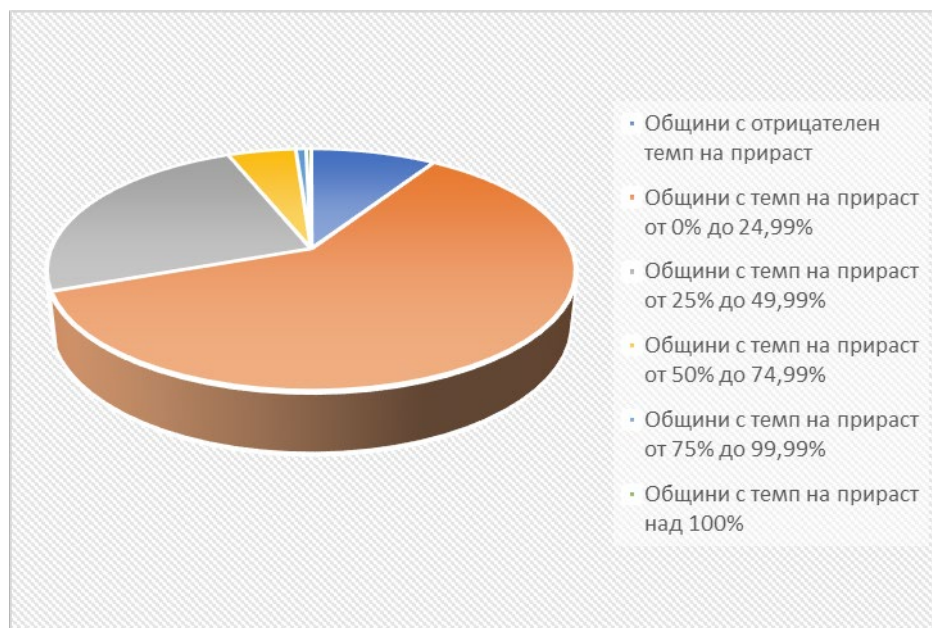
Фигура 2. Темп на прираст на собствените приходи на общините за периода 2020 – 2024 г.

Източник: Изчисления на автора на база данни на МФ

Собствените приходи на общините имат най-висок темп на прираст през втората спрямо първата година от изследвания период, а именно 19,92%, след което темпът им на прираст рязко намалява – от 19,92% през 2021 г. спрямо 2020 г. до 5,88% през последната спрямо предпоследната година. Отчетеният спад в общия темп на прираст на собствените приходи на общините определя последващия ход на изследването, а именно по-детайлно изследване на собствените приходи. За целта на база темповете на прираст на собствените приходи са обособени следните групи общини:

- a. Общини с темп на прираст от 0% до 24,99%;*
- b. Общини с темп на прираст от 25% до 49,99%;*
- c. Общини с темп на прираст от 50% до 74,99%;*
- d. Общини с темп на прираст от 75% до 99,99%*
- e. Общини с темп на прираст над 100%*
- f. Общини с отрицателен темп на прираст*

На Фигура 3 са представени обособените групи общини на база темпа на прираст на техните собствени приходи през 2021 г. спрямо 2020 г.

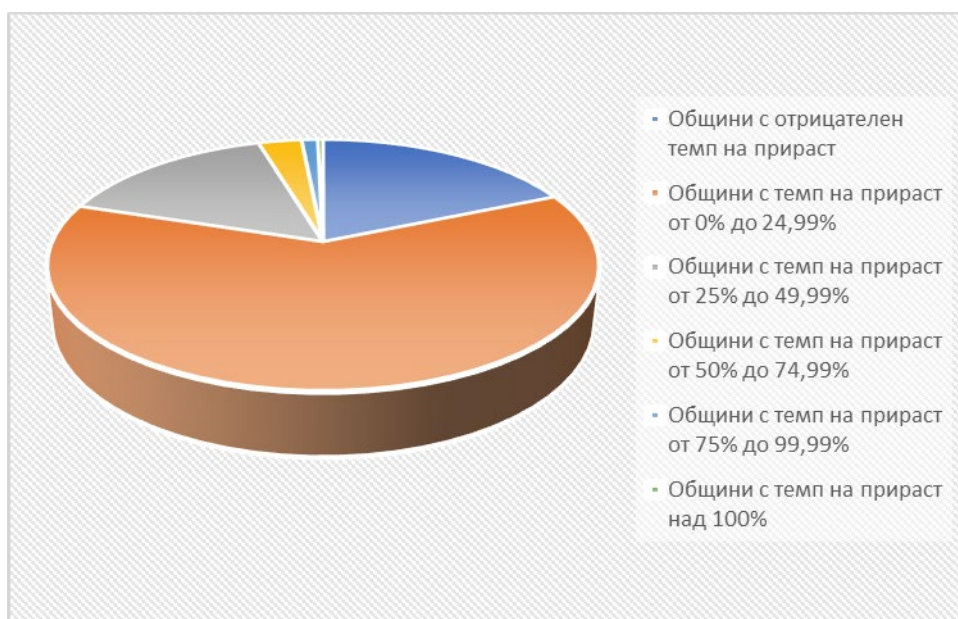

Фигура 3. Структура на общините на база темповете на прираст на техните собствени приходи през 2021 г. спрямо 2020 г.

Източник: Изчисления на автора на база данни на МФ

Средният темп на прираст на собствените приходи на общините през 2021 г., изчислен на база индивидуалните темпове на прираст на собствените приходи на отделните общини, е 20,86%, като максимално достигнатият темп на прираст е 103,84% на община Грамада, а минималният е -15,31% на община Долни Чифлик. Най-многобройна е групата на общините с прираст на собствените приходи в диапазона 0% - 24,99%, а именно 160 общини, т.е. повече от половината общини у нас. Следващата по големина група общини е на общините с темп на прираст на собствените приходи в диапазона 25% - 49,99%, а именно 65 общини или 24,53% от общините у нас. Третата по големина група е на общините с отрицателен темп на прираст на собствените приходи, която включва 24 общини, следвана от групата общини с темп на прираст на собствените приходи от 50% до 74,99%, в която са включени 13 общини. Останалите групи общини, а именно с темп на прираст от 75% до 99,99% и с над 100% прираст на собствените приходи, са най-малобройни и наброяват съответно две общини в групата с темп на прираст от 75% до 99,99% и една община е над 100% темп на прираст, т.е. общините, при които собствените приходи са нараснали с над 75% са изключения.

През следващата година вътрешно груповото движение на общините вследствие промяната в темпа на прираст на техните собствени приходи променя структурата на съвкупността от общини (виж Фигура 4).

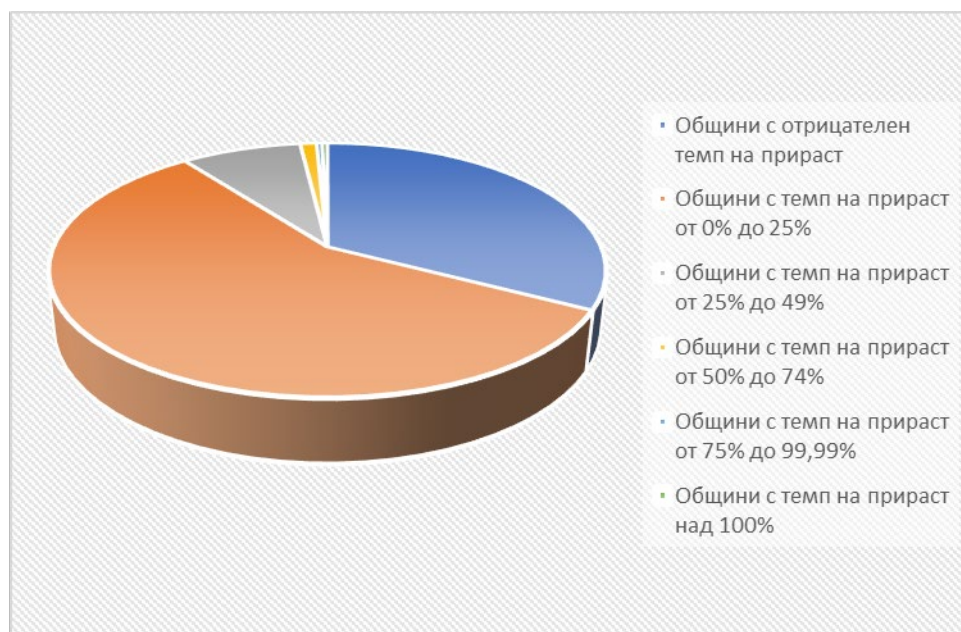
Фигура 4. Структура на общините на база темповете на прираст на собствените им приходи през 2022 г. спрямо 2021 г.

Източник: Изчисления на автора на база данни на МФ

Средният темп на нарастване на собствените приходи на общините през 2022 г. спрямо предходната година е 14,80%, като максималният темп на прираст е 176,43% на община Борово, а минималният е -30,35% на община Белово. Отново най-многобройна, а именно 163 общини, е групата на общините, при които темпът на прираст на собствените приходи е в диапазона 0%-24,99%. Следваща по големина е групата общини с отрицателен темп на прираст. Тя нараства значително от 24 общини през предходната година до 49 общини през 2022 г. Следващата по големина група, а именно с темп на прираст между 25% и 49,99%, намалява от 65 общини през 2021 г. до 41 през 2022 г. Останалите групи отново са доста по-малобройни в сравнение с предходно разгледаните, като динамиката, която се наблюдава се изразява в увеличаване с една община на групата общини с темп на прираст от 75% до 99,99% и редуциране групата общини с темп на прираст на собствените приходи от 50% до 74,99%, която от 13 общини през предходната година намалява до 8 общини през 2022 г. Над 100% прираст отново се наблюдава само при една община.

През 2023 г. средният темп на нарастване на собствените приходи на общините е 6,26%, а максимално достигнатият темп е 103,12% на община Хитрино, а минималният е -58,44% на община Борово. Вътрешно груповата структура на общините

на база темповете им на прираст на собствените приходи през 2023 г. спрямо 2022 г. е представена на Фигура 5. И през тази година от изследвания период най-много на брой са общините, при които темпът на прираст е между 0% и 24,99%, но се наблюдава редуциране на броя общини в нея от 163 общини през предходната година до 151 през 2023 г.

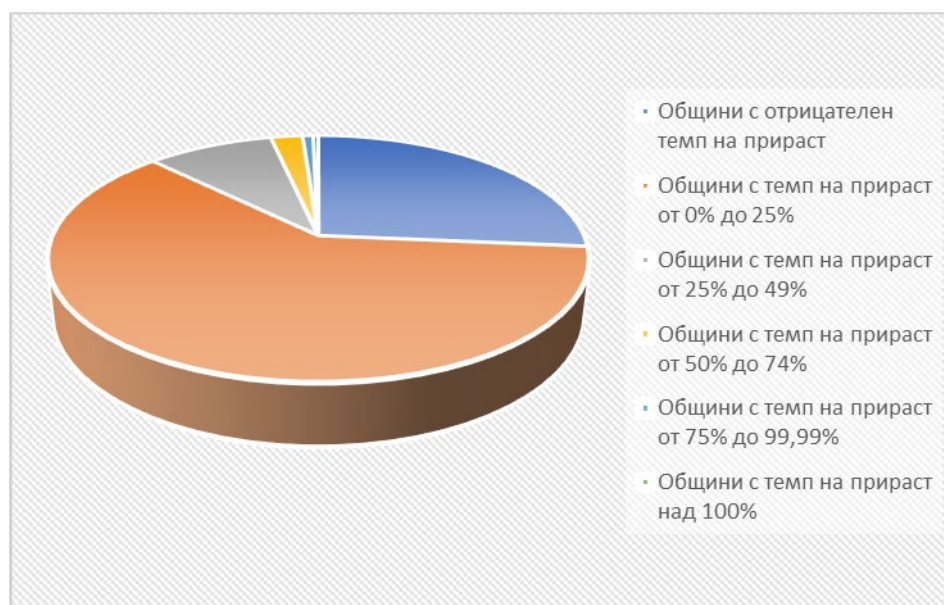

Фигура 5. Структура на общините на база темповете на прираст на собствените им приходи през 2023 г. спрямо 2022 г.

Източник: Изчисления на автора на база данни на МФ

Значителна е динамиката отново при общините с отрицателен темп на прираст на собствените приходи. Групата на тези общини от 49 общини през предходната година достига до 87 общини през 2023 г., за разлика от групата общини с темп на прираст на собствените приходи от 24,99% до 50%, която от 163 през предходната година достига до 151 през 2023 г. Групата на общините с темп на прираст на собствените приходи в диапазона 25% – 49,99% значително намалява от 41 през 2022 г. до 22 общини през 2023 г. Редуцира се и броят общини в групата общини с темп на прираст от 50% до 49,99%, като от 8 общини през предходната година тя достига до 3 общини през 2023 г. Намаление с две общини се наблюдава и в следващата група, с темп от 75% до 99,99%, като те намаляват до една община. Една община се отличава с темп на прираст над 100%.

През 2024 г. собствените приходи на общините нарастват с 5,88% спрямо 2023 г. Средният темп на прираст на собствените приходи, изчислен на база индивидуалните темпове на прираст на собствените приходи на отделните общини, е по-висок от този за предходната година и достига 9,40%. Максималният темп на прираст за периода е 167,52% на община Симеоновград, а минималният темп на прираст на собствените приходи е -37,13% на община Баните.

Фигура 6. Структура на общините на база темповете на прираст на собствените им приходи през 2024 г. спрямо 2023 г.

Източник: Изчисления на автора на база данни на МФ

Промените в структурата на съвкупността от общини през 2024 г. биха могли да се определят по-скоро като положителни. Наблюдават се изменения, изразяващи се в намаление на броя общини в групата с отрицателен темп на прираст на собствените приходи, която се редуцира от 87 общини през предходната година до 70 през 2024 г. Наблюдава се увеличение на общините в групата с темп на прираст от 0% до 24,99%. От 151 общини през 2023 г. тя достига до 162 общини.

Въз основа на представените данни може да се обобщи, че най-многобройна е групата на общините с темп на прираст на собствените приходи в диапазона 0% и 24,99%. В групата влизат 160 общини през 2021 г., 163 през 2022 г., 151 през 2023 г. и 162 общини през 2024 г. Следващата по големина група е тази на общините с отрицателен темп на прираст на собствените приходи. Тя включва 24 общини през 2021

г., 49 общини през 2022 г., достига до 87 общини през 2023 г. и намалява до 70 общини през 2024 г. По-детайлният преглед на данните по отделни общини, показва, че само при 25 от общините с отрицателен темп на прираст на собствените приходи, се наблюдава такъв прираст в две от общо пет години и само при една община се наблюдава отрицателен темп на прираст в три от общо пет години. Това показва, че намалението на собствените приходи в рамките на периода не е системен проблем за конкретни общини, които трайно попадат в тази група, но броят на общините в нея през годините на периода показва, че отрицателният темп на прираст на собствените приходи е често срещан и позволява собствените приходи да се изведат като насока от местните финанси, върху която местното самоуправление следва да работи.

Заклучение

Фискалният капацитет на общините се детерминира от способността им да генерират собствени приходи с които да финансират възложените им местни разходни отговорности. Темповете с които нарастват собствените приходи на общините са показателни именно за способността им да генерират собствен финансов ресурс и респективно да финансират възложените им разходни отговорности със собствени средства. В абсолютна стойност собствените приходи на общините нарастват, но темповете им на прираст последователно намаляват в рамките на изследвания период. Установената динамика в изследвания аспект от приходната част на бюджета на общините у нас показва, че собствените приходи на общините са насока, която трябва да се развива. Намаляващите собствени приходи анонсират възможни проблеми с финансирането на местните разходни политики, което би поставило под въпрос предоставянето на качествени услуги на местната общност и би направило общините по-зависими от държавния бюджет. В контекста на целите на провежданата държавна политика по отношение управлението на публичните финанси, а именно постигане на балансирана и предвидима фискална политика (Национален средносрочен фискално-структурен план 2025-2029 г., 2025), е необходимо и на местно ниво да се създадат условия за бюджетна стабилност. За постигане на добра приходна база е необходима финансово предсказуема и балансирана политика при управлението на бюджетите на общините, балансирани приходи и разходи, преодоляване на колебанията в търсене на устойчиво развитие, стабилност и финансова самостоятелност в дългосрочна перспектива.

ИЗПОЛЗВАНИ ИЗТОЧНИЦИ:

Закон за местните данъци и такси, Обн. ДВ бр. 81 (септември 24, 2023, чл. 1).

Закон за местното самоуправление и местната администрация, ДВ. бр. 64 (август 5, 2025, чл. 54).

Закон за публичните финанси, ДВ, бр. 98 (ноември 17, 2020, чл. 45).

Иванова, Д. (2024). Финансова самостоятелност на общините в България – състояние и развитие. *E-Journal VFU*, 21, 182-191.

Методика за оценка на финансовото състояние на общините, Министерство на финансите (2013).

Национален средносрочен фискално-структурен план за периода 2025-2029 г., София, Министерство на финансите, февруари 2025 г.

www.minfin.bg. (2025).